

Přehodnocení multikulturalismu

Bhikhu Parekh

Str. 338

To, co mohu nazývat multikulturní perspektivou, se skládá z tvůrčí interakce těchto tří doplňkových přehledů, obzvláště kulturní zakořenění lidských bytostí, nevyhnutelnost a potřeba kulturní různorodosti, dialog mezi kulturami a vnitřní rozmanitost každé kultury. Pokud se díváme na svět z pohledu této perspektivy, náš přístup k sobě samým a k druhým se značně změní. Všechna tvrzení, že právě tento způsob myšlení a života je správný, nejlepší nebo vynucený lidskou přirozeností, se zdají nesrozumitelnými nebo dokonce bizarními. Protože multikulturní perspektiva nás přinutí pochopit, že každý způsob myšlení a života je ve své podstatě omezený a v žádném případě nemůže ztělesnit v plné míře bohatství, spletnost a velkolepost lidské existence. Instinktivně podezíráme každý pokus o homogenizaci kultury [myšleno kultury určité skupiny lidí], návrat k její „podstatě“ a zavedení jednotné identity, protože jsme si naléhavě vědomi toho, že každá kultura je vnitřně rozmanitá a nejednotná. Stejně skeptičtí zůstáváme také vůči všem pokusům prezentovat ji jako kulturu, jejíž původ vychází z ní samé, protože víme, že každá kultura vznikla interakcí s jinými a byla utvářena širšími ekonomickými, politickými a jinými vlivy. Tím jsou podryvány samotné základy afrocentrismu, eurocentrismu, sinocentrismu, „západocentrismu“ atd., neboť každý z těchto směrů se pokouší izolovat dějiny své kultury od těch ostatních a přisoudit jí úspěchy, za které často vděčí ostatním.

Multikulturní perspektiva také zahrnuje fakt, že žádná politická doktrína nebo ideologie nedokáže reprezentovat zcela pravdivě lidskou existenci. Každá z nich, ať už se jedná o liberalismus, konservatismus, socialismus nebo nacionalismus, je zakořeněna v určité kultuře, představuje určitou vizi dobrého života a zcela nevyhnutelně je omezená a neúplná. Liberalismus je například velmi inspirující politickou doktrínou, která vyzdvihuje takové hodnoty, jako jsou lidská důstojnost, nezávislost, svoboda, kritické myšlení a rovnost. Nemá však na ně monopol a tyto hodnoty můžeme definovat několika různými způsoby. Způsob, jakým je definuje liberalismus, je pouze jedním z nich, a to ne vždy ten nejsrozumitelnější. Navíc ignoruje nebo přehlíží další skvělé hodnoty, jako je lidská solidarita, šance na rovnocenný život, obětavost, nesobecká pokora, spokojenost a určitá míra skepticismu, co se týče radostí a úspěchů lidského života. Dále je liberalismus nedostatečně vnímavý a nedokáže srozumitelně zhodnotit význam kultury, tradice, komunity, smysl pro zakořeněnost a pocit souzářnosti atd. Ostatní politické doktríny jsou stejně, ne-li více omezené. Jelikož žádná

z politických doktrín dostatečně nechápe obrovskou spletnost lidské existence a problémů s udržení celistvé společnosti a s vychováváním citlivých, duševně zdravých a sebekritických osobností, žádná z nich (včetně liberalismu) nemůže tvořit výhradní základ „dobré společnosti“.

A právě fakt, že většina západních společností není založena výhradně na jediné politické doktríně nebo světovém názoru, se podílí na relativní společenské stabilitě a kulturním bohatství těchto zemí. Liberalismus, socialismus, konzervatismus a marxismus, a na jiném stupni sekulární a náboženským pojetím světa, jež jimi prostupují, se ustavičně navzájem zpochybňují a tím se navzájem obohacují. Jejich neustálé soupeření a vzájemně se usměrňující ovlivňování odvrací možnost nadvlády kterékoli z nich a mírní jejich možné excesy. Každá doktrína v sobě nese části těch ostatních a v důsledku toho je vnitřně rozmanitá, méně sebestředná a má v sobě morální a emoční schopnost pochopit, nebo dokonce cítit ty ostatní. Toto vzájemné prolínání myšlenek a vjemů umožnilo vytvoření široce sdíleného kulturního slovníku, bezpochyby pestrého a komplikovaného, ale právě proto schopného vytvořit společný rámec pro diskusi. Západní společnosti by nemohly zůstat otevřené a schopné regenerace, kdyby si zvolily jen jednu z těchto doktrín, a to včetně liberalismu.

Multikulturní společnosti nemohou být prozkoumány ani řízeny ani jednou z těchto politických ideologií, protože představují interakci různých kultur. Multikulturní společnosti vyžadují právě již dříve popsanou multikulturní perspektivu. Ta upozorňuje politického myslitele na spletné a jemné způsoby, kterými jeho vlastní kultura formuje jeho způsob myšlení a omezuje jeho možnosti kritické reflexe, a současně mu nabízí způsob, jak snížit tato omezení na minimum. Ačkoliv [pak politický myslitel] nemá k dispozici Archimédův pevný bod ani pohled z pozice Boha, má výhodu v tom, že se mu před oči staví různé formy druhých kultur. Může mezi nimi zprostředkovat dialog, použít je k osvětlení jejich podstat a odhalení jejich limitů; může si též pro sebe utvořit vitální meziprostor, jakýsi imanentní transcendentalismus, z něhož lze dospět k vizi lidského života, která nebude tolik svázaná kulturními hranicemi, a k radikálně kritickému náhledu na vlastní společnost.

Z multikulturní perspektivy se „dobrá společnost“ neváže na určitou politickou doktrínu nebo vizi dobrého života a neptá se, kolik odlišností lze tolerovat v rámci svých vlastních limitů. Nečiní tak proto, že taková doktrína nebo vize nemusí být přijatelná pro některé z jejích komunit, ale také proto, že by si dopředu zavírala možnost vlastního budoucího vývoje. Místo toho začne tím, že akceptuje realitu a potenciál kulturní různorodosti a podle toho strukturuje svůj politický život. Taková společnost je založena na dialogu, v jejím

trvalém zájmu je jeho udržení a pěstování takového klimatu, ve kterém by mohla efektivně pokračovat, překračovat hranice převažujících způsobů myšlení a vytvářet soubor principů, institucí a politických přístupů, které budou přijatelné pro všechny. Takový dialog ovšem vyžaduje určité institucionální podmínky, jako jsou svoboda projevu, dohodnuté postupy a základní etické normy, veřejná prostranství umožňující aktivní účast všech stran, rovná práva, vstřícnou a všeobecně zodpovědnou strukturu úřední moci a zmocnění občanů. Stejně tak nezbytné jsou také základní politické ctnosti, jako je vzájemný respekt a starost, tolerance, sebeovládání, ochota přijmout neznámé způsoby myšlení, láska k odlišnosti, otevřenost novým myšlenkám, vnímavost pro potřeby ostatních a také schopnost přesvědčovat a žít pospolu i v případě nevyřešených neshod. Rozvíjením širokého spektra názorů, prohlubováním etiky dialogu a péčí o jeho ducha taková společnost zakresluje linii vůči všem, kteří jsou příliš dogmatictí, povýšení nebo bez trpělivosti, aby se podíleli na kultuře postavené na dialogu a přijali její výsledky.

Dialogicky založená multikulturní společnost si nejen uchovává pravdu liberalismu, ale překračuje ji. Je oddána oběma, liberalismu i multikulturalismu, aniž by jeden směr upřednostňovala, a usměrňuje logiku jednoho logikou druhého. Multikulturalismus neuzavírá do hranic nastavených liberalismem a nepotlačuje či nepřehlíží neliberální hodnoty a kultury. Stejně tak ani liberalismus neuzavírá do hranic stanovených multikulturalismem a neochromuje jeho kritickou a emancipační podstatu. Kromě svého fundamentálního zaujetí kulturou a etikou dialogu nezvýhodňuje společnost na dialogu založená žádnou partikulární kulturní perspektivu, ať už liberální nebo jinou. Sebe sama vnímá jako komunitu občanů a jako komunitu komunit, a tudíž jako komunitu kolektivně zakořeněných a propojených jednotlivců. Tato společnost si váží jednotlivců, jejich základních práv a svobod a dalších důležitých liberálních mravních a politických hodnot, neboť toto všechno je nedílnou součástí kultury dialogu. Zároveň však také chápe, že jednotlivci jsou kulturně zakořenění, že jejich kulturní komunita má pro jejich život esenciální charakter, že tyto kulturní komunity jsou otevřené a interaktivní a nemohou být zmrazeny ve vývoji, a že veřejné instituce a politické strategie by měly rozeznávat a oceňovat jejich vyvíjející se identity a pečovat o tuto komunitu komunit, která je založena na oné plurální kolektivní kultuře popsané výše. Na rozdíl od standardního liberálního přístupu proceduralistů, příznivců občanské asimilace nebo stoupenců asimilace úplné, který stírá kulturní či jiné odlišnosti občanů a sjednocuje je v pojmech jednotně sdílených ekonomických, politických a jiných zájmů, společnost založená na dialogu trvá na tom, že tento přístup není ani možný ani žádoucí, a snaží se najít způsoby veřejného uznání a respektu pro jejich kulturní a jiné odlišnosti. Obecné dobro a kolektivní

vůle, které jsou životně důležité pro každou politickou společnost, nelze vytvořit odhlížením od kulturních a jiných zvláštností, ale pomocí jejich vzájemné interakce v průběhu živého a vášnivého dialogu. Multikulturní společnost na bázi dialogu má vyhraněný názor na obecné dobro, který se zakládá na respektování konsensuálně přijatých občanských autorit a základních práv, dodržování zákonů, institučních a morálních předpokladech deliberativní demokracie, živoucí a plurálně složené kultuře a velkém smyslu pro komunitu. A miluje multikulturalismus interaktivní a dynamický, nikoliv statický a uzavřený do ghett.